

VOGELRIJK SANDWIJCK

Toon Vernooij

Engelse vogelaars hebben het vaak over hun "local patch" wat zoveel betekent als "vaste (vogel)plek". Als je "local patch" bestaat uit een prachtig, 200 jaar oud landgoed en je woont daar nog ook, dan mag je jezelf als vogelaar wel gelukkig prijzen. Wigle Braaksma is zo'n vogelaar. Hij woont al vanaf 1982 op landgoed Sandwijck onder de rook van De Bilt, en volgt daar intensief het wel en wee van de plaatselijke vogels. Op een fraaie zondagochtend in september leidt hij me rond over het landgoed.

Tot in de jaren zestig is Sandwijck het privé-eigendom geweest van de adellijke familie Van Boetzelaer. In 1967 kwam het in handen van de Rijksuniversiteit Utrecht, die het landgoed lange tijd heeft laten verwaarlozen. In 1980 werd het grote woonhuis in bezit genomen door een groep krakers, die een begin maakte met het herstel en onderhoud van het landhuis. Vier jaar later werd de Werkgroep Sandwijck opgericht, een vrijwilligersorganisatie die herstel en behoud van het parkbos en houtwallen nastreeft en met toestemming van de Universiteit een meerjaren-beheersplan opstelt en uitvoert.

Het Utrechts Landschap kocht in 1989 Sandwijck aan en met name na de uitkoop van de erfpachtende melkveeboer (in 1998) is er veel gedaan aan natuurontwikkeling en verbetering van de natuurwaarden. Daarbij is wel het oorspronkelijke karakter van het landgoed zoveel mogelijk benut en in stand gelaten. "De vroegere eigenaar had in de verkoopacte van 1963 vastgelegd dat het landgoed niet mocht worden opgesplitst", vertelt Wigle. "Die wens is in ieder geval vervuld."

Het beheer wordt nog altijd voornamelijk uitgevoerd door vrijwilligers van de werkgroep Sandwijck in nauwe samenwerking met de terreineigenaar, de Stichting het Utrechts Landschap.

Natuurwaarden en beheer

Sandwijck ligt op de overgang van de hogergelegen, droge en voedselarme zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug en de natte, voedselrijke komgronden van het Kromme Rijngebied. Het bestaat uit een uiterst gevarieerde combinatie van parkbos en waterpartijen, aangelegd in Engelse landschapsstijl, deels verruigd weiland en akkerland, een boomgaard en een (moes)tuin. Recentelijk heeft er op een aantal plaatsen natuurontwikkeling plaatsgevonden door aanleg van sloten en poelen met natuurvriendelijke oevers. Het water hierin is afkomstig van kwel vanaf de Utrechtse Heuvelrug, voor het overige ontvangt Sandwijck water vanuit de Biltse Grift die pal langs het landgoed stroomt. Door al deze factoren is het hele gebied ecologisch zeer interessant en past het als verbindingszone tussen het Kromme Rijngebied en het Noorderpark ook nog eens mooi in de Ecologische Hoofdstructuur.

Een nadeel is echter dat Sandwijck wordt omringd door barrières die voor veel planten- en diersoorten onoverkomelijk zijn: de drukke Utrechtseweg, A28, A27 en de Universiteitsweg alsmede de bebouwing van het KNMI en de Uithof. Inmiddels zijn onder de A28 en de Universiteitsweg ecodeucten gerealiseerd en is een nieuw

ecoduct gepland onder de Utrechtse weg ter hoogte van Griffenstein. Voor vogels hebben deze ecoducten minder betekenis, maar levert nieuwe bosaanplant langs de A27 wel betere afscherming. Behalve het hoofdgebouw (Sandwijck) en een tweede landhuis (Sluishoef; voormalige orangerie) bestaat de bebouwing uit een (voormalige) boerderij, een portierswoning, een "folly" (een soort nepgebouwtje - in dit geval in de vorm van een kapel - dat men op veel landgoederen tegenkomt en dat in de 19e eeuw erg in de mode was), een pergola en een koetshuis. Alle gebouwen zijn aangewezen als Rijksmonument, hetgeen niet geldt voor de vijf aanwezige schuren. De totale oppervlakte van het landgoed bedraagt 43 ha.

Hoofdgebouw Sandwijck

Vogelrijk Sandwijck

Dat Sandwijck rijk aan vogels en daarom de moeite van een nader onderzoek meer dan waard is, zal niemand verbazen. Al vanaf 1982 houdt Wigle daarom gegevens bij over de vogelstand. In combinatie met oudere gegevens (van Bert Bos, die in het gebied vanaf 1964 tot 1976 (broed)vogels inventariseerde) levert dat dus een schat aan informatie op. "Jammer genoeg heeft het me tot nu toe aan voldoende tijd ontbroken om alles goed uit te werken en te analyseren", zegt Wigle. Van de vogels te Sandwijck en directe omgeving (tezamen een gebied van ongeveer 100 ha) houdt hij maandpresentielijsten bij. Hierop wordt per maand bijgehouden welke soorten in het gebied voorkomen of overvliegen. Zo ontstaat

een beeld van het jaarlijks verloop in het voorkomen van soorten en van eventuele veranderingen daarin gedurende een periode van meerdere jaren. "Uit de lijsten kun je heel mooi trends afleiden", zegt Wigle.

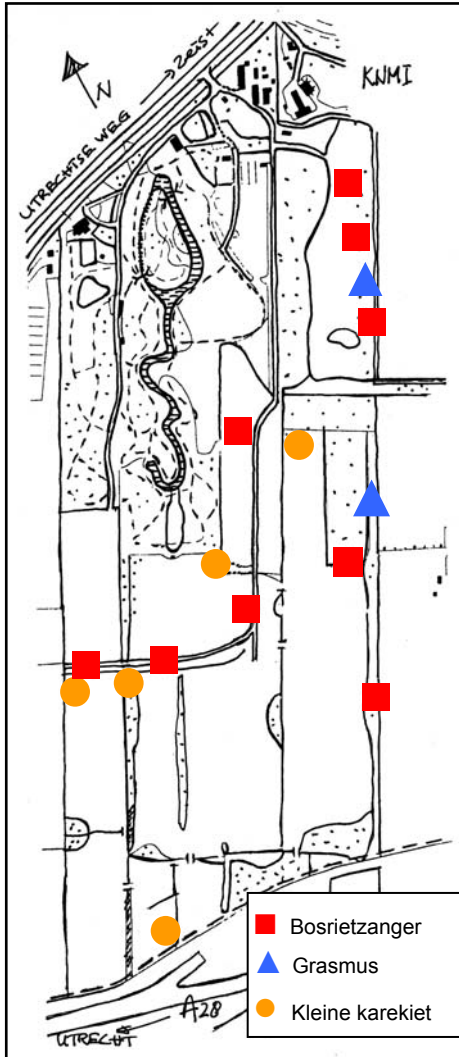
Hij laat aan de hand van een van de lijsten zien hoe bijvoorbeeld in 1983 en 1984 nog helemaal geen aalscholvers werden waargenomen, terwijl in de zomermaanden (mei tot en met augustus) van 1985 voor het eerst overvliegende exemplaren werden gezien. Geleidelijk neemt jaarlijks het aantal maanden waarin aalscholvers over Sandwijck vliegen steeds verder toe, totdat in de loop van de jaren negentig de aalscholver een vaste maandsort is geworden. "Dat is een perfecte afspiegeling van een landelijke ontwikkeling. Een vergelijkbare trend tref je aan bij waarnemingen van de grauwe gans: eerst alleen zo nu en dan in de winter, nu het hele jaar door iedere maand. Maar in sommige gevallen zie je ook de effecten van lokale ontwikkelingen", legt Wigle uit. "Dat is mooi te zien aan het voorkomen van het witgatje. Vroeger zag ik deze soort slechts sporadisch en dan meestal overvliegend. Sinds de aanleg van de poelen en sloten door het Utrechts Landschap kom ik hem nu vrijwel elke maand wel één of meer keren foeragerend tegen".

Grasmus - Jan van der Greef

De aanleg van een biologische graanakker, bedoeld om de muizenstand te verbeteren en daarmee ook de stand van de muizeneters onder vogels zoals de bosuil, heeft kennelijk ook de belangstelling van één of meer kerkuilen gewekt. Sinds 2003 wordt de soort onregelmatig waargenomen in of bij de "folly". In deze

voormalige duiventil aan de rand van het parkbos heeft in 1963 een (mislukt) broedgeval plaatsgevonden. De Werkgroep Sandwijck heeft er in 2004 een uilenkast geplaatst in de hoop dat de kerkuil hier opnieuw gaat broeden. Een in 2003 geplaatst kunstnest voor ooievaars (op een locatie waar in 1947 succesvol gebroed werd!) is tot nog toe niet bewoond. Hetzelfde geldt voor een ijsvogelnestkast, waarbij valt op te merken dat laatstgenoemde soort sinds 2003 wel jaarlijks als broedvogel een natuurlijke nestholte (boomwortelkluif) benut.

Territoria van bosrietzanger, kleine karekiet en grasmus op landgoed Sandwijck in 2006. De uitwerking en interpretatie van deze gegevens is echter nog veel tijdrovender. Toch valt nu al te zeggen dat ook daarin allerlei trends en effecten van beheersmaatregelen zichtbaar zullen zijn. Zo heeft, om een enkel voorbeeld te noemen, de aanleg van een poel aan het uiteinde van het

Een ander positief effect van het beheer is merkbaar op het deel van het terrein dat aan het KNMI grenst. “Aanvankelijk wilden we hier bos aanplanten”, zegt Wigle. “Maar dat stuitte op bezwaren van de meteorologen. De steeds hoger opschietende bomen zouden hun waarnemingen over de lange termijn beïnvloeden. Daarom mag de vegetatie niet hoger worden dan ongeveer anderhalve meter. We laten het nu min of meer verruigen. Dat heeft in ieder geval enkele territoria van grasmus en bosrietzanger opgeleverd.”

Naast de maandelijks aanwezige soorten worden ook de broedvogels van Sandwijck nauwlettend gevolgd. Ieder broedseizoen inventariseert Wigle alle op het landgoed territoriaal aanwezige soorten. De territoria van vastgestelde vogelsoorten tekent hij in op een plattegrond van het landgoed en op deze manier heeft hij in de loop der jaren een kostbare hoeveelheid informatie over de op Sandwijck broedende soorten verzameld (zie als voorbeeld figuur 1: territoriakaart van grasmus, bosrietzanger en kleine karekiet in 2006).

landgoed in 2005 geleid tot een succesvol broedgeval van de kleine plevier. Of die zich blijvend zal vestigen is nog de vraag, omdat deze soort sterke behoefte heeft aan dynamiek in zijn leefomgeving. "Het over een lange periode van jaren verzamelen van gegevens geeft op den duur inzicht in de gevolgen van diverse vormen van menselijk handelen op de vogelstand", zegt Wigle. De staat waarin Sandwijck momenteel verkeert, toont aan dat dit menselijk handelen lang niet altijd negatieve gevolgen hoeft te hebben.

Bosrietzanger - Jan van der Greef

Het landgoed is een bezoek zeker waard en is op de aangegeven paden vrij toegankelijk. De Werkgroep Sandwijck verzorgt 4 maal per jaar excursies op Sandwijck. Afdeling De Bilt/Zeist van onze Vogelwacht organiseert bovendien reeds ruim 30 jaar - in samenwerking met de lokale IVN-afdeling - in april een vroege (zang-) voegeexcursie. Leden van de Vogelwacht Utrecht die een keer kennis willen maken met de ins en outs van vogeltellingen te Sandwijck, kunnen contact opnemen met Wigle Braaksma.

Met dank aan Wigle Braaksma voor gegevens, aanvullingen en correcties.